

Witold M. Lewandowski, Robert Aranowski

Technologie ochrony środowiska w przemyśle i energetyce

 PWN

Projekt okładki i stron tytułowych: *Bartosz Dobrowolski*

Ilustracja na okładce: *Bartosz Dobrowolski*

Wydawca: *Katarzyna Włodarczyk-Gil*

Koordynator ds. redakcji: *Renata Ziótkowska*

Redaktor: *inż. Lech Oleksiak*

Produkcja: *Mariola Grzywacka*

Łamanie: *Marta Jeczeń-Bańkowska*

Recenzent: *dr hab. inż. Adam Cenian*

Źródła rysunków: *Witold M. Lewandowski, Robert Aranowski*

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw im przysługujących. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Jednak nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.

A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy cudzą własność i prawo.

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe PWN
Warszawa 2016

Wydanie 1

ISBN 978-83-01-18600-5

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
02-460 Warszawa, ul. Gottlieba Daimlera 2
tel. 22 69 54 321, faks 22 69 54 288
infolinia 801 33 33 88
e-mail: pwn@pwn.com.pl, www.pwn.pl

Informacje w sprawie współpracy reklamowej: reklama@pwn.pl

Druk i oprawa: OSDW Azymut Sp. z o. o.

Spis treści

Wykaz ważniejszych oznaczeń, jednostek, czynników konwersji i przedrostków do tworzenia nazw i symboli	15
Przedmowa	19
Wstęp	21
Wprowadzenie	23
1. Charakterystyka zanieczyszczeń środowiska	29
1.1. Wprowadzenie	29
1.2. Antropogeniczne zanieczyszczenia atmosfery	29
1.2.1. Charakterystyka głównych zanieczyszczeń atmosfery	33
1.2.2. Tlenki azotu NO _x	33
1.2.3. Tlenki siarki	34
1.2.4. Tlenki węgla	36
1.2.5. Związki organiczne w spalinach	38
1.2.6. Sadza	39
1.2.7. Pyły i popioły	39
1.2.8. Pozostałe szkodliwe produkty spalania węgla	40
1.2.9. Fluorowodór	41
1.2.10. Ozon	42
1.3. Antropogeniczne zanieczyszczenia wód	43
1.3.1. Znaczenie wody dla organizmów żywych	43
1.3.2. Rodzaje zanieczyszczeń wody	44
1.3.3. Zanieczyszczenia wody związane z energetyką	47
1.4. Antropogeniczne zanieczyszczenia gleby	49
1.4.1. Charakterystyka zanieczyszczeń gleby	49
1.4.2. Metale ciężkie	49
1.4.3. Odpady paleniskowe żużel, popiół i pozostałości z odsiarczania	52
1.5. Skażenie środowiska ciepłem	53
1.5.1. Przyczyny skażenia środowiska ciepłem.	53

1.5.2.	Skutki zrzutów ciepła do środowiska	54
1.5.3.	Sposoby przeciwdziałania skażeniu środowiska ciepłem	55
1.6.	Przyczyny skażenia środowiska promieniowaniem	56
1.6.1.	Skutki oddziaływania promieniowania na środowisko	57
1.6.2.	Sposoby przeciwdziałania skażenia środowiska promieniowaniem ...	60
1.7.	Skutki zanieczyszczeń środowiska	61
1.8.	Podsumowanie	61
	Bibliografia	62
2.	Skażenie powietrza w Polsce i udział w nim ditlenku węgla	66
2.1.	Wprowadzenie	66
2.2.	Skażenie środowiska w Polsce	66
2.3.	Źródła i rodzaje skażeń	68
2.3.1.	Przemysłowe skażenie środowiska	69
2.3.2.	Energetyka i skażenie środowiska	71
2.4.	Ditlenek węgla i jego rola w środowisku	71
2.4.1.	Efekt cieplarniany	72
2.4.2.	Ditlenek węgla a globalne ocieplenie	73
2.4.3.	Rehabilitacja ditlenku węgla	77
2.5.	Co dalej z ditlenkiem węgla	79
2.5.1.	O konieczności redukcji emisji CO ₂	79
2.5.2.	Metody usuwania CO ₂	80
2.6.	Podsumowanie	81
	Bibliografia	81
3.	Ochrona powietrza – odpylanie suche	84
3.1.	Wprowadzenie	84
3.2.	Główne źródła zapylenia powietrza w Polsce	84
3.2.1.	Budowa autostrad	85
3.2.2.	Budownictwo mieszkaniowe	85
3.2.3.	Zapylenie i skażenie wywołane odzyskiem materiałów	86
3.3.	Metody usuwania zanieczyszczeń z powietrza	86
3.4.	Podział i skuteczność odpylaczy	87
3.5.	Odpylacze grawitacyjne	87
3.5.1.	Typy grawitacyjnych odpylaczy	87
3.5.2.	Podstawy teoretyczne grawitacyjnego odpylacza komorowego	89
3.5.3.	Rodzaje grawitacyjnych odpylaczy komorowych	90
3.5.4.	Grawitacyjne odpylacze półkowe	91
3.5.5.	Grawitacyjne odpylacze przewodowe	92
3.5.6.	Charakterystyka techniczna odpylaczy grawitacyjnych	93
3.6.	Odpylacze inercyjne	94
3.6.1.	Odpylacze inercyjno-uderzeniowe	95
3.6.2.	Odpylacze inercyjno-odśrodkowe	95
3.6.3.	Multicyklony	100
3.7.	Odpylacze filtracyjne	101
3.7.1.	Filtracja	101
3.7.2.	Etapy filtrowania	102
3.7.3.	Filtry z tkaninami filtracyjnymi	104

3.7.4.	Charakterystyka filtrów tkaninowych	105
3.7.5.	Rodzaje filtrów tkaninowych	105
3.7.6.	Filtry z wypełnieniem warstwowym	108
3.7.7.	Filtry z wypełnieniem ceramicznym	111
3.8.	Elektrofiltry	111
3.8.1.	Zależności opisujące zjawisko elektrofiltracji	112
3.8.2.	Elektrofiltry	113
3.8.3.	Elektrostatyczny separator	114
3.9.	Podsumowanie	116
	Bibliografia	116
4.	Odpylanie i oczyszczanie mokre	118
4.1.	Wprowadzenie	118
4.2.	Mechanizm odpylania mokrego	118
4.3.	Płuczki bez wypełnienia – Skrubery	120
4.3.1.	Odpylacze natryskowe	120
4.3.2.	Mokre odpylacze inercyjne	121
4.3.3.	Skrubery Venturiego	122
4.3.4.	Skrubery odśrodkowe	124
4.4.	Skrubery z wypełnieniem do odpylania i oczyszczania gazu	124
4.4.1.	Sposoby rozwinięcia powierzchni wymiany masy	125
4.4.2.	Rodzaje wypełnień stałych	126
4.4.3.	Skrubery z wypełnieniem stałym	126
4.4.4.	Skrubery z wypełnieniem ciekłym, barbotażowe i półkowe	128
4.4.5.	Skrubery pianowe	130
4.5.	Podsumowanie	131
	Bibliografia	132
5.	Odsiarczanie węgla – separatory	133
5.1.	Wprowadzenie	133
5.2.	Metody odsiarczania paliw stałych	133
5.3.	Grawitacyjne odsiarczanie węgla i usuwanie skały płonnej	135
5.3.1.	Podstawy teoretyczne separacji grawitacyjnej w płynie	135
5.3.2.	Podstawy teoretyczne separatorów odśrodkowych– –hydrocyklonów	137
5.3.3.	Rodzaje separatorów	139
5.4.	Grawitacyjno-inercyjne odsiarczanie węgla	141
5.4.1.	Osadzarki	141
5.4.2.	Wzbogacalniki stożkowe	143
5.4.3.	Wzbogacalniki strumieniowe	143
5.4.4.	Wzbogacalniki zawieszinowe	144
5.4.5.	Wzbogacalniki zawieszinowe odśrodkowe	146
5.4.6.	Wzbogacanie węgla na stołach koncentracyjnych	147
5.4.7.	Podsumowanie grawitacyjno-inercyjnego odsiarczania węgla	148
5.5.	Odsiarczanie przez flotacyjne wzbogacanie węgla	149
5.5.1.	Proces flotacji	149
5.5.2.	Środki flotacyjne	150
5.5.3.	Flotatory do wzbogacania węgla	150
5.6.	Podsumowanie	152
	Bibliografia	153

6. Odsiarczanie gazu, ropy naftowej i ropopochodnych	155
6.1. Wprowadzenie	155
6.2. Zestawienie metod odsiarczania	155
6.3. Odsiarczanie surowej ropy	156
6.3.1. Termiczne odsiarczanie surowej ropy	156
6.3.2. Biotechnologiczne odsiarczanie surowej ropy	157
6.4. Odsiarczanie gazów	157
6.4.1. Odsiarczanie aminowe gazów zawierających siarkowodor	158
6.4.2. Redukcyjno-utleniająca konwersja H ₂ S	160
6.4.3. Adsorpcyjna metoda desulfuryzacji gazów zasiarczonych	160
6.4.4. Proces Clausa	161
6.5. Odsiarczanie produktów z ropy naftowej	162
6.5.1. Wstępna rafinacja ropopochodnych	163
6.5.2. Hydroodsiarczanie HDS	163
6.5.3. Desulfuryzacja oksydacyjna	164
6.5.4. Technologia ULSD	166
6.5.5. Proces Merox	167
6.6. Charakterystyka aparatury do odsiarczania ropopochodnych	168
6.6.1. Płuczka wstępnego ługowania	168
6.6.2. Reaktor Merox	169
6.6.3. Filtr piaskowy	169
6.6.4. Oddzielnac ługu	171
6.6.5. Płuczka wodna	171
6.6.6. Filtr solny	171
6.6.7. Filtr z ziemią bielącą Fullera	172
6.7. Podsumowanie	172
Bibliografia	172
7. Ochrona powietrza przez odsiarczanie spalin	175
7.1. Wprowadzenie	175
7.2. Odsiarczanie spalin w palenisku	175
7.3. Podział technologii odsiarczania spalin	176
7.3.1. Odsiarczanie mokre	177
7.3.2. Metoda sucha	180
7.3.3. Odsiarczanie półsuche	181
7.3.4. Odsiarczanie adsorpcyjno-utleniające	185
7.3.5. Odsiarczanie metodą RESOX	186
7.4. Absorbery	187
7.4.1. Wprowadzenie	187
7.4.2. Przegląd absorberów	187
7.5. Podsumowanie	190
Bibliografia	190
8. Ochrona powietrza przez ograniczanie emisji NO_x	193
8.1. Wprowadzenie	193
8.2. Ograniczenie powstawania NO _x w procesie spalania	195
8.3. Mechanizmy powstawania NO _x	196
8.3.1. Mechanizm termiczny	196

8.3.2.	Mechanizm szybki	197
8.3.3.	Mechanizmy paliwowy	197
8.3.4.	Mechanizmy powstawania NO za pośrednictwem N ₂ O	198
8.3.5.	Mechanizm tworzenia się ditlenku azotu NO ₂	199
8.3.6.	Porównanie metod powstawania NO _x w procesach spalania	199
8.4.	Metody pierwotne obniżania emisji NO _x w spalinach	200
8.4.1.	Palniki niskoemisyjne	201
8.4.2.	Obniżenie temperatury spalania przez recyrkulację spalin	203
8.4.3.	Niskoemisyjne paleniska	203
8.4.4.	Wielostrefowe spalanie paliwa	204
8.4.5.	Zastosowanie wiru niskotemperaturowego	205
8.4.6.	Redukcja NO _x przez spalanie paliw w cyrkulującej warstwie fluidalnej	207
8.5.	Podsumowanie	209
	Bibliografia	210
9.	Metody usuwania NO_x ze spalin	212
9.1.	Wprowadzenie	212
9.2.	Przegląd suchych metod usuwania tlenków azotu ze spalin	213
9.2.1.	Selektywna niekatalityczna redukcja NO _x	213
9.2.2.	Selektywna sucha redukcja katalityczna NO _x	215
9.2.3.	Nieselektywna sucha redukcja katalityczna NO _x	216
9.2.4.	Katalityczny suchy rozkład NO _x	217
9.2.5.	Sucha adsorpcja NO _x	218
9.2.6.	Sucha radiacyjna metoda usuwania NO _x	220
9.3.	Wtórne mokre metody obniżania emisji NO _x w spalinach	222
9.3.1.	Usuwanie NO _x w ciekłych absorberach alkalicznych	223
9.3.2.	Adsorpcja w EDTA	223
9.3.3.	Metody utleniająco-absorpcyjne	224
9.3.4.	Metody z zastosowaniem silnych utleniaczy i absorpcji	224
9.3.5.	Metody absorpcyjne redukujące	226
9.4.	Biotechnologiczne metody usuwania NO _x i CO ₂ ze spalin	226
9.5.	Nakłady inwestycyjne na redukcję NO _x	228
9.6.	Jednoczesne usuwanie NO _x i SO ₂	228
9.6.1.	Metoda SHL	229
9.6.2.	Metoda WSA-SNOX	229
9.6.3.	Zmodyfikowana metoda suszenia rozpyłowego SDA	231
9.7.	Katalityczne utlenianie CO, węglowodorów i SO ₂	231
9.7.1.	Dopalanie katalityczne	232
9.7.2.	Technologia Swingtherm	232
9.8.	Fotokataliza heterogeniczna	233
9.8.1.	Mechanizm fotokatalizy heterogenicznej	233
9.8.2.	Reakcje fotokatalitycznego rozkładu NO _x , SO ₂ i VOC	234
9.8.3.	Reaktory fotokatalityczne	235
9.9.	Technologie związane z CO ₂	236
9.9.1.	Metody usuwania ditlenku węgla z gazów	236
9.9.2.	Metody zagospodarowania ditlenku węgla	241
9.9.3.	Wykorzystanie ditlenku węgla w przemyśle chemicznym	241
9.9.4.	Niekonwencjonalne sposoby wykorzystania ditlenku węgla	243
9.10.	Podsumowanie	244
	Bibliografia	245

10. Wpływ energetyki i przemysłu na hydrosferę Polski	250
10.1. Wprowadzenie	250
10.2. Hydrosfera	250
10.2.1. Zasoby hydrologiczne świata	250
10.2.2. Światowy potencjał hydroenergetyczny	251
10.2.3. Zasoby wodne Polski	253
10.2.4. Zasoby hydroenergetyczne Polski	253
10.3. Wpływ energetyki wodnej na środowisko wodne Polski	254
10.3.1. Zalety i wady DEW	254
10.3.2. Wpływ MEW na środowisko	256
10.4. Wpływ energetyki konwencjonalnej na hydrosferę Polski	257
10.4.1. Skażenie wód produktami spalania	258
10.4.2. Straty ekologiczne związane z uzdatnianiem wody	258
10.4.3. Straty wody w procesach technologicznych elektrowni	259
10.4.4. Straty wody związane z odprowadzaniem żużla	259
10.4.5. Pośrednie oddziaływanie energetyki parowej na środowisko	259
10.5. Podsumowanie	260
Bibliografia	260
11. Gospodarka wodna w zakładzie energetycznym	262
11.1. Wprowadzenie	262
11.2. Gospodarka wodna w elektrociepłowni	262
11.3. Charakterystyka obiegów wodnych w energetyce	264
11.3.1. Obieg wodno-parowy	264
11.3.2. Obieg chłodzący	265
11.3.3. Obieg wody ruchowej	267
11.3.4. Obieg hydrotransportu żużla	267
11.3.5. Obiegi ciepłownicze	270
11.4. Wpływ otwartych obiegów w elektrowni na środowisko	272
11.4.1. Charakterystyka zagrożeń związanych ze wzrostem temperatury	272
11.4.2. Wpływ temperatury na skład chemiczny wód powierzchniowych	273
11.4.3. Wpływ temperatury na procesy biologiczne wód powierzchniowych	274
11.4.4. Metody walki ze skażeniem bakteryjnym wód chłodzących	275
11.4.5. Wpływ otwartego obiegu wód chłodzących na życie flory i fauny	275
11.4.6. Wpływ zamkniętych obiegów chłodni na otoczenie	277
11.5. Podsumowanie	278
Bibliografia	279
12. Procesy mechaniczne gospodarki wodnej	281
12.1. Wprowadzenie	281
12.2. Operacje mechaniczne w czerpaniu i uzdatnianiu wody	281
12.2.1. Podział urządzeń mechanicznych stosowanych w gospodarce wodnej	282
12.3. Urządzenia oczyszczania wstępnego	283
12.3.1. Kraty	283
12.3.2. Sita	284
12.3.3. Przykłady krat i sit	285

12.3.4.	Urządzenia do transportu i zagęszczania skrutek	287
12.3.5.	Mikrosita	287
12.3.6.	Przykłady mikrosit	289
12.4.	Urządzenia separacji z wykorzystaniem różnicy gęstości	290
12.4.1.	Podstawy teoretyczne separacji grawitacyjnej	290
12.4.2.	Piaskowniki	292
12.4.3.	Tłuszczowniki – separatory tłuszczu	293
12.4.4.	Flotatory	294
12.4.5.	Osadniki	297
12.5.	Operacje mieszania cieczy i rodzaje mieszalników	298
12.5.1.	Metody mieszania cieczy i rodzaje mieszalników	299
12.5.2.	Mieszanie pneumatyczne	299
12.5.3.	Mieszanie hydrauliczne	301
12.5.4.	Mieszanie mechaniczne	303
12.5.5.	Mieszalniki	306
12.6.	Napowietrzanie wody – aeratory	306
12.6.1.	Podstawy teoretyczne	307
12.6.2.	Podział aeratorów	310
12.6.3.	Aeratory stosowane do odżelaziania wody	314
12.6.4.	Aeratory stosowane do oczyszczania ścieków	317
12.7.	Podsumowanie	318
	Bibliografia	319

13. Urządzenia hydromechaniczne i ich wpływ

	na środowisko	321
13.1.	Wprowadzenie	321
13.2.	Operacje hydrotransportu	321
13.2.1.	Podział pomp	321
13.2.2.	Pompy wyporowe	322
13.2.3.	Pompy wirowe	324
13.2.4.	Współpraca pompy z rurociągiem	326
13.2.5.	Pompowanie hydromieszanin (płynu i zawiesin)	326
13.2.6.	Rodzaje pomp	328
13.2.7.	Pompy obiegu głównego zasilania kotłów	328
13.2.8.	Pompy obiegów chłodniczych	329
13.2.9.	Pompy obiegów pomocniczych i wspomagających	330
13.3.	Rurociągi	330
13.3.1.	Rury	330
13.3.2.	Łączenie rur	332
13.4.	Zawory	334
13.4.1.	Typy i budowa zaworu	335
13.4.2.	Zawory wzniosowe	336
13.4.3.	Zawory zasuwowe	341
13.4.4.	Zawory klapowe	342
13.4.5.	Zawory kurkowe	342
13.4.6.	Zawory specjalne	345
13.5.	Uszczelnienia i zadławienia	346
13.5.1.	Uszczelnienia spoczynkowe	346
13.5.2.	Podstawy teoretyczne płaskich uszczelnień kołnierзовych	347
13.5.3.	Przykłady spoczynkowych uszczelnień kołnierзовych	348
13.5.4.	Uszczelnienia ruchowe (zadławienia)	349

13.6. Podsumowanie	351
Bibliografia	351
14. Operacje fizykochemiczne stosowane w uzdatnianiu wody	352
14.1. Wprowadzenie	352
14.2. Pierwszy etap uzdatniania wody – klarowanie przez koagulację koloidalnych zanieczyszczeń	354
14.2.1. Teoria koloidów	355
14.2.2. Koagulacja koloidów	357
14.2.3. Koagulanty	358
14.2.4. Mechanizm działania koagulantów	359
14.2.5. Technologia koagulacji	360
14.2.6. Przygotowanie roztworów koagulantów	361
14.2.7. Reaktory koagulacyjne	362
14.2.8. Komory flokulacji	363
14.2.9. Osadzanie zanieczyszczeń i klarowanie	366
14.3. Filtracja	368
14.3.1. Podstawy teoretyczne filtracji	369
14.3.2. Podział filtrów	370
14.3.3. Rodzaje filtrów piaskowych stosowanych do uzdatniania wody	370
14.4. Mikro i ultrafiltracja	372
14.4.1. Mikrofiltracja	372
14.4.2. Ultrafiltracja	373
14.4.3. Mikro i ultrafiltracja w obiegach chłodzących w energetyce	373
14.5. Podsumowanie	374
Bibliografia	374
15. Procesy chemiczne uzdatniania wody	376
15.1. Wprowadzenie	376
15.2. Odżelazianie wody	377
15.2.1. Formy występowania żelaza w wodzie	377
15.2.2. Odżelazianie wód obojętnych i lekko zasadowych	377
15.2.3. Odżelazianie wód kwaśnych	378
15.2.4. Odżelazianie wód powierzchniowych	379
15.2.5. Urządzenia do odżelaziania wody	379
15.3. Odmanganianie wody	380
15.3.1. Reakcje odmanganiania	381
15.3.2. Urządzenia do odmanganiania wody	381
15.3.3. Inne metody i uwarunkowania odmanganiania wody	382
15.4. Odgazowanie wody	382
15.4.1. Korozyjne działanie gazów rozpuszczonych w wodzie	383
15.4.2. Metody odgazowania wody	384
15.4.3. Odgazowywacze	387
15.4.4. Zastosowania praktyczne odgazowywaczy	390
15.5. Fotokatalityczne uzdatnianie wody	391
15.5.1. Mechanizm fotokatalitycznego oczyszczania wody	391
15.5.2. Reaktory do fotokatalitycznego oczyszczania wody	392
15.6. Podsumowanie	393
Bibliografia	393

16. Zmiękczenie wody	396
16.1. Wprowadzenie	396
16.2. Metody zmiękczenia	398
16.3. Dekarbonizacja termiczno-chemiczna	398
16.4. Dekarbonizacja chemiczna	399
16.4.1. Zmiękczenie wody wapnem	400
16.4.2. Zmiękczenie sodą	403
16.4.3. Zmiękczenie wody ługiem sodowym	404
16.4.4. Zmiękczenie wapnem i sodą	405
16.4.5. Metoda fosforanowa	406
16.5. Jonitowe zmiękczenie wody	409
16.5.1. Charakterystyka wymiany jonowej	409
16.5.2. Układy wymienników jonowych	412
16.5.3. Jonitowe sposoby zmiękczenia wody	412
16.5.4. Budowa wymienników jonowych	415
16.5.5. Cykl pracy wymienników jonowych	416
16.6. Membranowe techniki zmiękczenia wody	418
16.6.1. Przegląd technik membranowych	418
16.6.2. Podstawy teoretyczne technik membranowych	419
16.6.3. Zjawiska osmozy w demineralizacji wody	420
16.6.4. Odwrócona osmoza	421
16.6.5. Wykorzystanie odwróconej osmozy w energetyce	423
16.6.6. Elektrodializa ED	424
16.6.7. Elektrodializa odwracalna EDR	426
16.6.8. Elektrodejonizacja	428
16.6.9. Membranowe układy hybrydowe demineralizacji wody	429
16.7. Analiza wpływu poszczególnych etapów uzdatniania wody na środowisko	429
16.7.1. Środowiskowe oddziaływanie gospodarki wodnej elektrociepłowni	430
16.7.2. Oddziaływanie mechanicznych metod oczyszczania wody na środowisko	430
16.7.3. Wpływ pracy hydromechanicznych urządzeń na środowisko	431
16.7.4. Operacje fizykochemiczne uzdatniania wody i ich wpływ na środowisko	431
16.7.5. Chemiczne uzdatnianie wody w aspekcie ochrony środowiska	432
16.7.6. Oddziaływanie produktów zmiękczenia, dekarbonizacji i demineralizacji wody na środowisko	432
16.8. Podsumowanie	433
Bibliografia	433
17. Litosfera i wpływ na nią energetyki konwencjonalnej	435
17.1. Wprowadzenie	435
17.2. Gleba	436
17.2.1. Procesy glebotwórcze	436
17.2.2. Rodzaje gleb	437
17.2.3. Charakterystyka gleb	438
17.2.4. Gleby antropogeniczne	439
17.2.5. Zanieczyszczenia gleby	440
17.2.6. Czynniki wpływające na samooczyszczanie się gleby	442

17.3.	Wpływ produktów spalania na litosferę	442
17.3.1.	Skutki zmiany pH gleby	442
17.4.	Odpady z przemysłu paliwowo-energetycznego	444
17.4.1.	Zagospodarowanie odpadów przemysłu wydobywco- -paliwowego	444
17.4.2.	Wtórne odpady przemysłu energetycznego i ich zastosowanie	445
17.4.3.	Charakterystyka popiołów i żużli węglowych	446
17.4.4.	Skład chemiczny popiołów i żużli węglowych	447
17.4.5.	Promieniotwórczość węgla i produktów jego spalania	448
17.5.	Mokre składowanie odpadów paleniskowych	450
17.5.1.	Własności filtracyjne popiołów i żużli paleniskowych	450
17.5.2.	Charakterystyka wody nadosadowej w składowiskach mokrych	451
17.5.3.	Wpływ składowisk popiołów i żużli na hydrosferę	452
17.6.	Suche składowanie odpadów paleniskowych	453
17.6.1.	Składowanie odpadów paleniskowych z kotłów fluidalnych	453
17.6.2.	Wpływ składowisk popiołów i żużli na atmosferę	454
17.6.3.	Wpływ stałych produktów spalania na organizmy żywe	455
17.6.4.	Metody przeciwdziałające pyleniu składowisk	457
17.6.5.	Rekultywacja składowisk odpadów paleniskowych	457
17.7.	Składowanie odpadów z odsiarczania spalin	459
17.7.1.	Odpady z mokrej IOS	459
17.7.2.	Specyfika składowania odpadów z mokrej IOS	459
17.7.3.	Odpady z półsuchej technologii odsiarczania spalin	460
17.8.	Zagospodarowanie odpadów z przemysłu energetycznego	460
17.8.1.	Tradycyjne sposoby recyklingu odpadów z energetyki	460
17.8.2.	Typy, rodzaje, sortymenty i gatunki pyłów i żużli	461
17.8.3.	Wytwarzanie i zagospodarowanie popiołów lotnych w Polsce	463
17.8.4.	Zagospodarowanie UPS w Polsce, UE i USA	464
17.9.	Lekkie kruszywa budowlane z suchych popiołów lotnych	465
17.9.1.	Technologia pollytag	465
17.9.2.	Własności mechaniczne kruszyw lekkich pollytag	467
17.9.3.	Mit o radioaktywności kruszyw lekkich pollytag	467
17.9.4.	Zalety kruszyw lekkich pollytag	469
17.9.5.	Proekologiczność pollytagu i prognozy jego dalszych zastosowań	470
17.9.6.	Postscriptum	471
17.10.	Technologia otrzymywania z żużlu i popiołu budowlanej wełny mineralnej	472
17.10.1.	Chińska jednoczesna produkcja energii i materiałów budowlanych ...	472
17.10.2.	Technologia produkcji materiałów budowlanych z ciekłego żużla	472
17.10.3.	Wełna mineralna z ciekłego żużla	473
17.11.	Podsumowanie	475
	Bibliografia	476
	Skorowidz	479

Wstęp

Wiedza z zakresu ochrony środowiska, w ujęciu techniczno-technologicznym, nie jest zagadnieniem monotematycznym, lecz jak najbardziej interdyscyplinarnym. Zarówno szeroko rozumiane określenie – środowisko, jak i pozostałe człony tytułu tej książki, są pojęciami, które niosą w sobie głęboki ładunek tematyczny, obejmujący, oprócz: biologii, chemii i fizyki, także: technologię, biotechnologię, agrotechnikę, ekologię, sozotechnikę, mechanikę, energetykę oraz wiele innych dziedzin wiedzy i techniki. Zebranie ich razem w jednej książce poświęconej ochronie środowiska wydawało się zagadnieniem nierealnym. Dlatego technologie ochrony środowiska w ujęciu chemicznym, fizycznym, mechanicznym traktowane były dotychczas osobno. Próbę ich całościowego zestawienia, w jednym ujęciu, podjęto w niniejszym podręczniku po raz pierwszy. Jeżeli nawet próba ta nie do końca się powiedzie, to i tak spełni swoje inspirujące zadanie, zwracając uwagę na rangę techniczno-technologicznych aspektów w praktycznym podejściu do ochrony środowiska.

Nie ma więc w tej książce szczegółowych opisów technologii i zagadnień, które są zdaniem autorów jedynie faktami medialnymi, wypreparowanymi z ogromnej liczby wyników badań pod kątem ich przydatności do udowodnienia założonej z góry tezy. Dotyczy to zwłaszcza promowanych technologii utylizacji ditlenku węgla, np.: przez wtłaczanie go do wyeksploatowanych kopalni, złóż ropy czy do oceanów. Straty środowiskowe bezpośrednie oraz pośrednie, związane z wyprodukowaniem energii do realizacji tego i podobnych, zamawianych, badanych i realizowanych na doraźne polityczne zapotrzebowanie pomysłów, są ewidentne i wymierne, a zyski środowiskowe jedynie wyimaginowane i nie do udowodnienia.

W książce tej są natomiast przedstawione techniczne i technologiczne zagadnienia, które zdaniem autorów, są faktycznie związane z ochroną atmosfery, hydrosfery i litosfery Ziemi. Każde z omawianych zagadnień poprzedza wstęp, w postaci nawiązania do podstaw teoretycznych, następnie są przedstawione metody jego realizacji z podaniem aparatów i urządzeń oraz parametrów technologicznych. Zakończeniem tematu jest charakterystyka środowiskowa i ekonomiczna omawianych proekologicznych technologii z podaniem miejsca ich realizacji.

Wprowadzenie

Wykładniczo rosnąca konsumpcja energii, wzrastające skażenie środowiska oraz kurczące się zasoby paliw kopalnych mają swój wspólny mianownik, którym jest energetyka i przemysł. To ona korzysta z nośników energii, których energię chemiczną przekształca, w wyniku konwersji, w prąd elektryczny i ciepło. Negatywną konsekwencją tej przemiany są produkty odpadowe, takie jak: gazy spalinowe, popioły i żużle, ścieki oraz ciepło, które przedostając się do atmosfery, wody i gleby powodują degradację środowiska. Na tym nie kończą się możliwości negatywnego oddziaływania energetyki i przemysłu na ekosystem. Mogą być one również odpowiedzialne za: deficyt wody, zakłócanie lokalnej i regionalnej równowagi hydrologicznej, dewastację terenu i szkody górnicze, związane z wydobywaniem paliw i składowaniem żużli i popiołów. Do tego dochodzą również problemy z liniami przesyłowymi (z nie do końca zbadanymi oddziaływaniami na środowisko), które wraz z kominami przypiływowymi, chłodniami kominowymi i rurociągami szpecą krajobraz i powodują wiele innych szkód.

Energetyka funkcjonuje jako krajowy system energetyczny KSE, który łączy w jedną funkcjonalną całość obiekty do pozyskiwania, transportu i przetwarzania nośników energii, zakłady energetyczne (elektrownie, ciepłownie i elektrociepłownie), sieci przesyłowe energii elektrycznej i ciepłej oraz urządzenia do użytkowania wyprodukowanej energii.

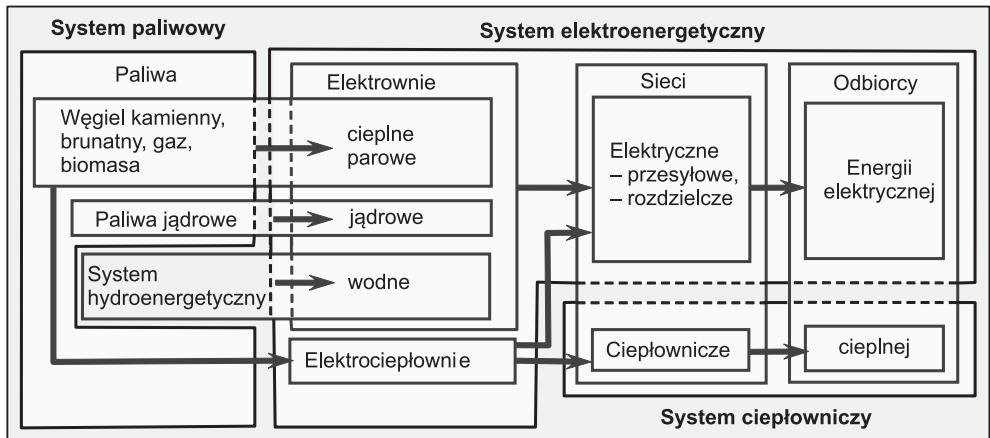
Celem KSE jest dostarczanie do odbiorców, zarówno przemysłowych, jak i indywidualnych, energii użytecznej w wymaganej ilości i o odpowiedniej jakości. W tabeli 1 przedstawiono, na podstawie Raportów KSE, strukturę mocy zainstalowanej w latach 2009÷2013 z uwzględnieniem udziału jednostek wytwórczych centralnie dysponowanych (JWCD) i pozostałych (nJWCD).

W funkcjonowaniu systemu energetycznego można wyodrębnić wzajemnie powiązane ze sobą podsystemy, takie jak podsystem paliw stałych, ciekłych, gazo-energetyczny, elektroenergetyczny i ciepłno-energetyczny i inne, jak to pokazano w uproszczonym schemacie systemu elektroenergetycznego na rys. 1.

Najważniejszym elementem KSE są elektrownie, które w zależności od rodzaju wykorzystywanej energii pierwotnej dzielą się na: ciepłne, wodne i niekonwencjonalne (jądrowe, geotermalne, słoneczne itd.).

Tabela 1. Struktura mocy zainstalowanej w KSE [MW], wg Raportu KSE 2014

	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013
Elektrownie zawodowe, w tym:	32 304	32 937	32 942	35 845
– elektrownie zawodowe ciepłne, w tym:	30 083	30 716	30 721	30 120
– na węglu kamiennym	20 377	20 152	20 152	19 812
– na węglu brunatnym	8 772	9 630	9 635	9 374
– gazowe	934	934	934	934
– elektrownie zawodowe wodne	2 221	2 221	2 221	2 221
Elektrownie przemysłowe	2 486	2 486	2 486	3 504
Źródła odnawialne	966	1 943	2 617	2 561
Ogółem	35 756	37 367	38 046	38 406
JWCD	25 429	26 062	25 498	25 052
nJWCD	10 327	11 305	12 549	13 354

Rys. 1. Uproszczony schemat systemu elektroenergetycznego

Elektrownie ciepłne

Elektrownie ciepłne, zarówno konwencjonalne, jak i niekonwencjonalne (jądrowe), produkują energię elektryczną z paliw kopalnych (węgiel kamienny, brunatny, gaz i ropa naftowe, ale również z izotopu uranu ^{235}U) oraz paliw organicznych (biomasa, biogaz, potencjalnie biodiesel i bioetanol). Konwersja energii w elektrowniach ciepłych przebiega etapami:

- w kotle parowym, reaktorze lub palniku z energii chemicznej uzyskuje się energię ciepłą;
- w turbinie – z energii ciepłej energię mechaniczną;
- w generatorze (prądniczy) zachodzi konwersja energii mechanicznej w elektryczną.

W zależności od sposobu wytwarzania energii cieplnej elektrownie ciepłe dzielą się na:

- parowe – klasyczne (konwencjonalne), w których energia spalania paliw w kotle jest wykorzystywana do produkcji przegrzanej pary wodnej, będącej czynnikiem roboczym w turbinie;
- parowe – jądrowe, w których energii do wytwarzania pary wodnej dostarczają reakcje rozszczepienia lub syntezy jądrowej;
- gazowe, w których czynnikiem roboczym, napędzającym turbinę gazową lub silnik spalinowy, są gazowe produkty spalania paliw.

Kolejny podział elektrowni ciepłych wyznacza sposób i rodzaj oddawanego ciepła, gdyż zgodnie z II Zasadą Termodynamiki nie można całego wyprodukowanego ciepła zamienić w pracę, lecz część tego ciepła musi być wyprowadzona z układu. W myśl tego kryterium elektrownie dzielą się na:

- kondensacyjne, w których zrzut ciepła odbywa się w chłodniach kominowych lub do zbiorników wodnych;
- kogeneracyjne (elektrociepłownie), które produkują jednocześnie energię elektryczną i ciepłą; zamiast zrzucić energię ciepłą do środowiska sprzedają ją w postaci pary lub gorącej wody, rozprowadzanych sieciami ciepłowniczymi.

Elektrownie wodne

Elektrownie wodne służą do produkcji energii elektrycznej za pomocą turbin wodnych, sprzężonych z generatorami. Ich siłą napędową są energia potencjalna i kinetyczna wody. Wśród elektrowni rzecznych rozróżnia się następujące elektrownie:

- przepływowe, które nie mają zbiornika magazynującego wodę i dlatego nie można w nich regulować, ani czasu ich pracy, ani wydajności;
- regulacyjne zawodowe z dużym zbiornikiem wodnym, umożliwiającym regulację ich pracy w cyklu dobowym lub kilkudniowym, który dodatkowo stanowi zabezpieczenie przeciwpowodziowe;
- regulacyjne lokalne z małym zbiornikiem wodnym z możliwością jedynie dobowej regulacji czasu pracy, z uwzględnieniem godzin tzw. szczytu;
- regulacyjne kaskadowe, które dzięki postawieniu na jednej rzece kilku zapór i utworzeniu wielu zbiorników magazynowania wody dają największe możliwości regulacyjne; w Polsce budowa kaskady na Wiśle rozpoczęła się i skończyła tamą we Włocławku;
- szczytowo-pompowe, które służą do przetwarzania w okresie nocnym, kłopotliwej w magazynowaniu, energii elektrycznej na energię potencjalną wody, pompowanej do górnego zbiornika, aby wykorzystać ją do produkcji energii elektrycznej w ciągu dnia, w okresie szczytowego zapotrzebowania;

- ❑ zbiornikowe z członem pompowym z naturalnym spływem wody z kaskadowo usytuowanymi jeziorami; okresowe przepompowywanie wody z dolnych do górnych jezior umożliwia, podobnie jak w przypadku elektrowni szczytowo-pompowych, magazynowanie tańszej elektrycznej energii nocnej i odzyskiwanie jej w okresie szczytowym.

Najbardziej popularne elektrownie wodne, to elektrownie lądowe, ale hydrosfera Ziemi nie kończy się na rzekach i jeziorach. Potencjał energetyczny wód w morzach i oceanach jest znacznie większy niż w rzekach, jednak techniczne jego wykorzystanie jest znacznie bardziej skomplikowane. Nie przeszkadza to jednak badać, konstruować i udoskonalać elektrownie morskie [1.31], które dzielą się na:

- ❑ pływowe, które wykorzystują energię przyptyków i odpływów oceanicznych; pływy te, zmieniające swój kierunek co 12 h 25 min, mogą napędzać turbiny wodne, przypominające kształtem turbiny wiatrowe, lub włączać wody oceaniczne do rzek intensyfikując pracę elektrowni rzecznej (elektrownia przy ujściu rz. Rance k. Saint Malo w Bretanii we Francji);
- ❑ prądowe, które mogą być napędzane prądami oceanicznymi np.: Zatokowym, Równikowym Wstecznym, Kuro Siwo i innymi; są duże obawy przed upowszechnieniem się tych elektrowni, gdyż mogłyby one zahamować naturalną cyrkulację i wpłynąć na zmianę klimatu; w przypadku energetycznego wykorzystania Golfstromu u wybrzeży Florydy, w Wielkiej Brytanii, Irlandii i w Norweskich Fior-dach klimat niewiele by się wówczas różnił od grenlandzkiego;
- ❑ wykorzystujące energię falowania, którą przetwarzają na energię elektryczną; w zależności od zastosowanej metody konwersji różnią się wśród nich wersje indukcyjną, pneumatyczną, hydrauliczną, mechaniczną i inne;
- ❑ dyfuzyjne, których ciśnienie dyfuzji, między zasoloną wodą oceaniczną i słodką rzeczną, które są przedzielone półprzepuszczalną membraną może napędzać silnik dyfuzyjny, połączony z generatorem;
- ❑ temperaturowe, których siłą napędową jest różnica temperatur wody na powierzchni i w głębi oceanu; różnicę tę można dzięki układowi ORC wykorzystać do produkcji energii elektrycznej [1.31].

Elektrownie niekonwencjonalne

Oprócz wymienionych wyżej elektrowni jądrowych i morskich, do elektrowni niekonwencjonalnych można zaliczyć również elektrownie:

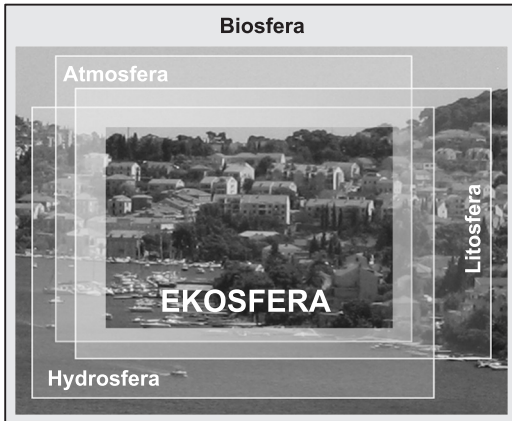
- ❑ słoneczne cieplne, które w zależności od sposobu rozmieszczenia absorberów promieniowania słonecznego dzielą się na: zcentralizowane z jednym absorberem (wytwornicą pary), na którym ogniskuje się promieniowanie z wielu lustrowanych koncentratorów oraz zdecentralizowane, w których czynnik roboczy jest podgrzewany płynąc szeregowo przez liniowy absorber z rynnowym koncentratorem lub przez szereg koncentratorów talerzowych;

- ❑ słoneczne fotowoltaiczne, w których konwersja energii promieniowania słonecznego na energię elektryczną odbywa się bezpośrednio z pominięciem etapów pośrednich (wytwarzanie pary, napędzanie turbiny, otrzymywanie i schładzanie kondensatu); pomimo to ich sprawność jest niższa niż elektrowni słonecznych cieplnych; jest to konsekwencja własności fotoelektrycznych materiałów półprzewodnikowych opartych na krzemie; być może nowa generacja tych materiałów usunie tę wadę.
- ❑ wiatrowe, które w zależności od mocy mogą być zawodowymi (> 1 MW) lub MEW (małymi elektrowniami wiatrowymi) (< 1 MW), natomiast ze względu na lokalizację dzielą się one na: lądowe (*onshore*) i morskie (*offshore*).
- ❑ paliwowe, ich nazwa pochodzi od ogniw paliwowych, w których zachodzą procesy utleniania paliw (wodoru, metanu, węglowodorów, metanolu, kwasu mrówkowego itd.) ale w elektrolicie, bez płomienia, spalin i odpadowego ciepła. Ich sprawność bezpośredniej konwersji energii chemicznej paliwa na energię elektryczną jest wyższa niż w tradycyjnych elektrowniach cieplnych, których sprawność nie może przekroczyć wartości odwracalnego idealnego obiegu Carnota; więcej informacji na ten temat w pracy [1.31].
- ❑ geotermalne, które w zależności od rodzaju energii geotermalnej dzielą się na elektrownie hydrotermiczne, zasilane wodą geotermalną i petrotermiczne, korzystające z ciepła ogrzanych skał, z których po wstrzyknięciu wody wypływa przegrzana para wodna [1.31].

Wpływ energetyki i przemysłu na środowisko

Oddziaływanie każdego elementu systemu energetyczno-przemysłowego nie jest środowisku obojętne, najwyżej może być ono mniej lub bardziej szkodliwe. W przypadku elektrowni parowych opalanych węglem skażenie to jest ewidentne. Również łatwo przewidzieć szkody jakie by wyrządziła morska elektrownia prądowa korzystająca z energii Golfstromu i hamująca jego przepływ. Kontrowersje budzi też energetyka jądrowa, mająca wielu zdecydowanych przeciwników, ale również oddanych zwolenników. Jednak analizowanie pod tym kątem pojedynczo każdego elementu systemu energetyczno-przemysłowego sprowadzi się do inwentaryzacji, której wynik nie poprawi stanu środowiska, a jedynie zwiększy chaos i bałagan w przywracaniu jego pierwotnego stanu.

Mając to na uwadze, zamiast wciąż rozpamiętywać, jak to energetyka i przemysł szkodzą środowisku, skupiono się na tym, jak to środowisko przed tymi negatywnymi skutkami chronić. Podmiotem uczyniono więc, nie energetykę, lecz ekosferę wraz z jej elementami: atmosferą, hydrosferą i litosferą (rys. 2). Elementy te są, przez biosferę, wzajemnie powiązane, jednak są one na tyle specyficzne, że wymagają indywidualnego potraktowania. Dlatego zagadnienia ochrony powietrza, wody i gleby przed skażeniami, związanymi z produkcją energii i jej przemysłowym wykorzystaniem, stanowią tematy osobnych rozdziałów.

Rys. 2. Ekosfera i jej powiązane z biosferą elementy

Najwięcej uwagi poświęcono ochronie powietrza, gdyż produkty spalania bezpośrednio do niego się przedostają, w postaci pyłów, tlenków węgla, siarki i azotu i innych zanieczyszczeń. Ponieważ ekosystem nie jest jednak układem zamkniętym, to produkty skażenia powietrza trafiają następnie do wód i do gleby.

Ochrona hydrosfery w oparciu o potencjalne i rzeczywiste zagrożenia, będące skutkiem funkcjonowania zakładów energetyczno-przemysłowych, stanowi temat kolejnych, już mniej obszernych, rozdziałów.

Zagadnienia poświęcone ochronie litosfery, przed odpadami głównie związanymi z energetyką (pyłami, żużłami, metalami ciężkimi i innymi), stanowią końcowe rozdziały książki.

---

4. Odpylanie i oczyszczanie mokre

4.1. Wprowadzenie

Mokry proces wychwytywania pyłu z powietrza jest poprzedzony jego koagulacją w skupiska i aglomeraty o większych wymiarach i ciężarze niż pojedyncze ziarna pyłu. Dzięki temu odpylanie mokre jest skuteczniejsze od suchego, zarówno z punktu widzenia wydajności odpylania, jak i wielkości ziaren usuwanego pyłu.

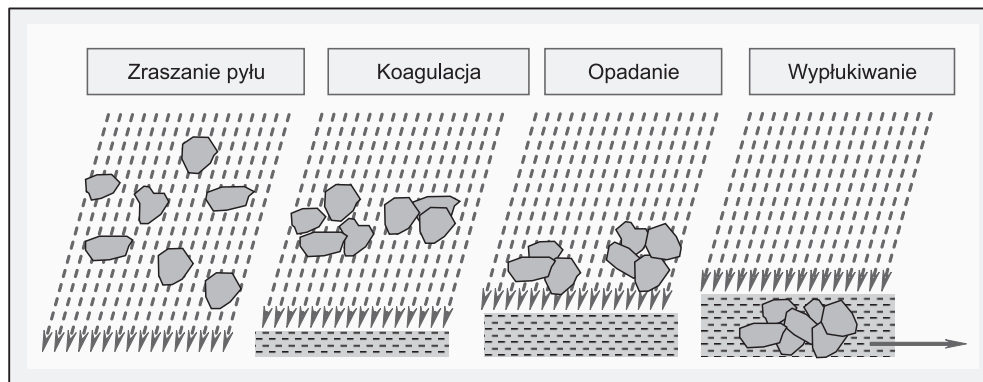
Odpylaniu mokremu towarzyszy jednocześnie proces oczyszczania powietrza z zanieczyszczeń gazowych, które rozpuszczają się w cieczy zraszającej. Rozpuszczanie to można przyspieszyć lub selektywnie zmodyfikować zastępując proces fizycznej absorpcji w wodzie chemisorpcją w roztworach odpowiednich związków chemicznych.

4.2. Mechanizm odpylania mokrego

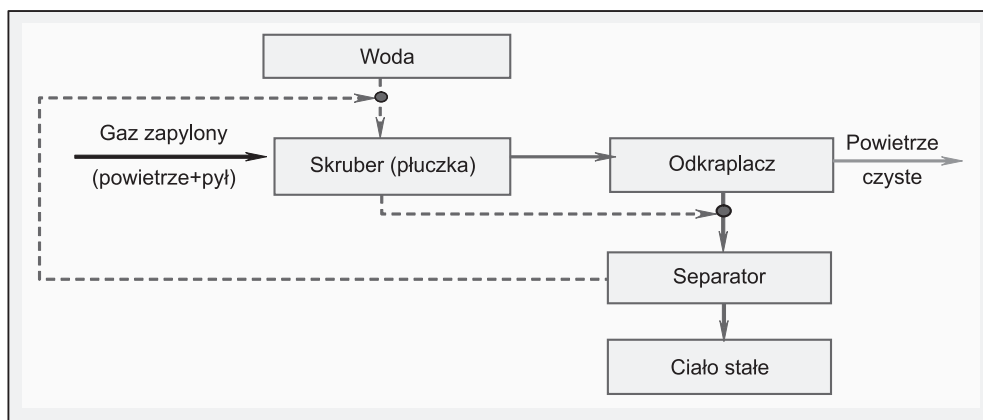
W odpylaniu mokrym, ziarna pyłu są wychwytywane na kroplach rozpylanej cieczy. Proces ten składa się z etapów, pokazanych na rys. 4.1 i przebiega zgodnie ze schematem przedstawionym na rys. 4.2.

Odpylacze do odpylania mokrego, zwane również płuczkami lub skruberami, dzielą się na dwie grupy: bez wypełnienia i z wypełnieniem. W każdej z tych grup można wyszczególnić cztery rodzaje, jak pokazano to na rys. 4.3.

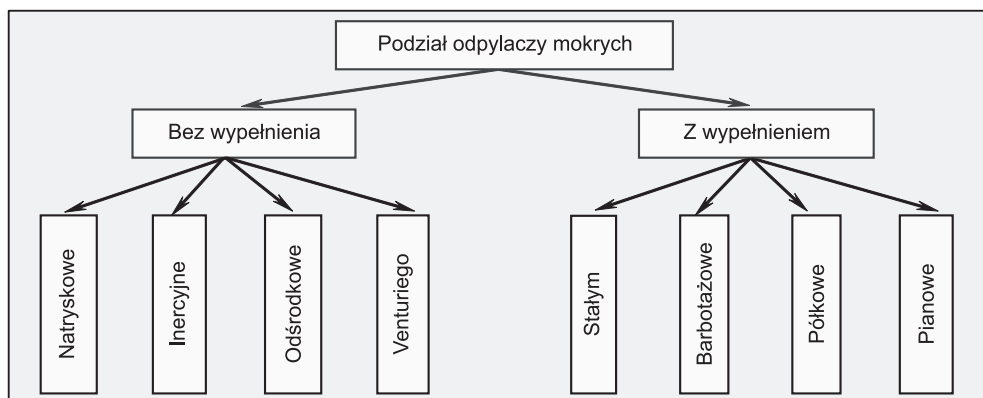
Płuczki służą do wstępnego odpylania gazów. Są one cylindrycznymi pionowymi aparatami o wysokości 20÷40 m. Sprawność odpylania płuczek bez wypełnienia wynosi $\eta = 30\div 60\%$, wydajność odpylanego gazu $Q = 5000\div 15\ 000\ \text{m}^3/\text{h}$, aspadek ciśnienia gazu i tym samym spręż wentylatora tłoczącego $\Delta p = 100\div 150\ \text{Pa}$. Natomiast dane techniczne płuczek z wypełnieniem wynoszą odpowiednio: $\eta = 80\div 95\%$, $Q = 5000\div 20\ 000\ \text{m}^3/\text{h}$, $\Delta p = 100\div 500\ \text{Pa}$. W obydwu grupach odpylaczy średnie zapotrzebowanie wody wynosi: $1\div 4\ \text{m}^3/1000\ \text{m}^3$ gazu.

Rys. 4.1. Etapy procesu odpylania mokrego

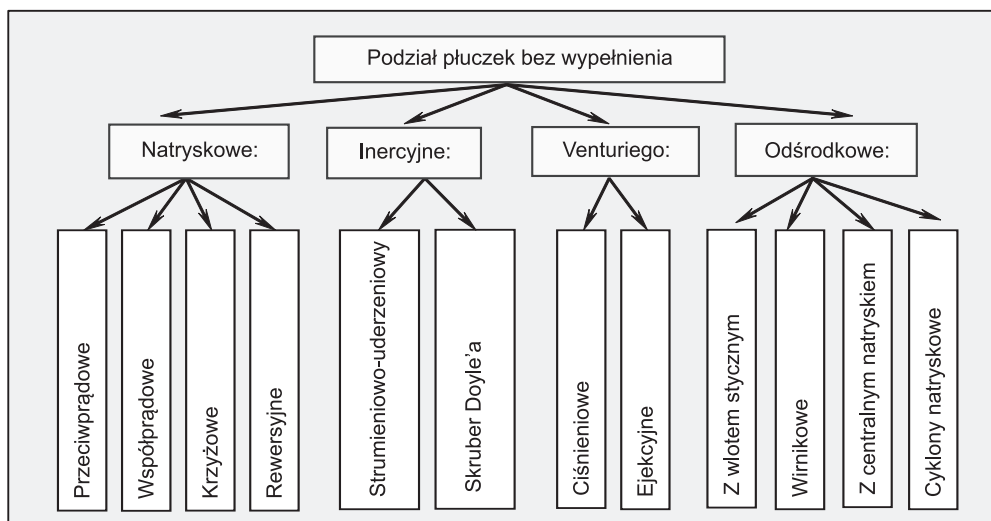
Rys. 4.2. Schematyczne przedstawienie procesu odpylania mokrego

Rys. 4.3. Podział odpylaczy mokrych

4.3. Płuczki bez wypełnienia – Skrubery

Wśród skrubarów natryskowych można wyróżnić: współprądowe, przeciwprądowe, krzyżowe i rewersyjne. Inercyjne dzielą się na: strumieniowo-uderzeniowe i skrubar Doyle'a. Natomiast skrubary odśrodkowe mogą być: z wlotem stycznym, wirnikowe, z centralnym natryskiem i cyklony natryskowe. Z kolei skrubar Venturiego ma dwa typy: ciśnieniowy i eżejktorowy. Podział ten jest przedstawiony na rys. 4.4.

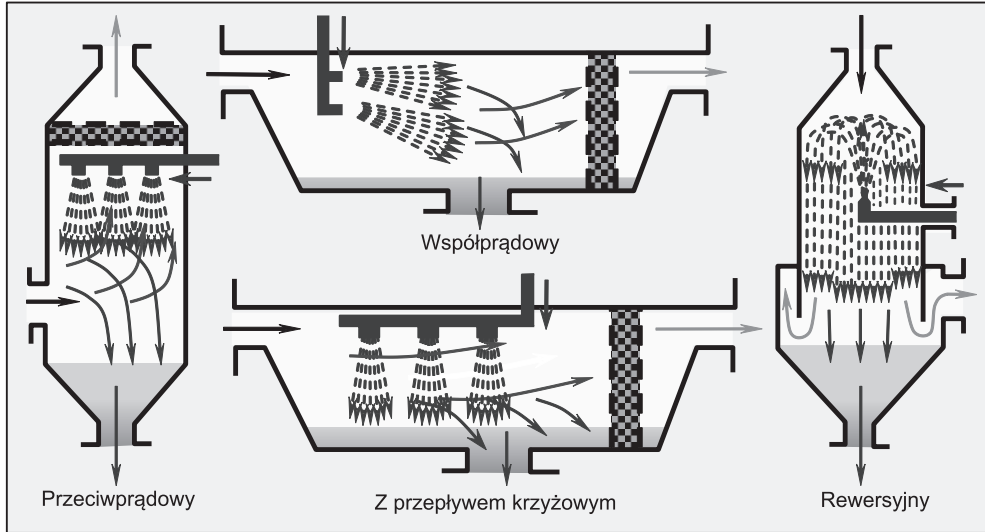
Rys. 4.4. Podział odpylaczy mokrych bez wypełnienia

4.3.1. Odpylacze natryskowe

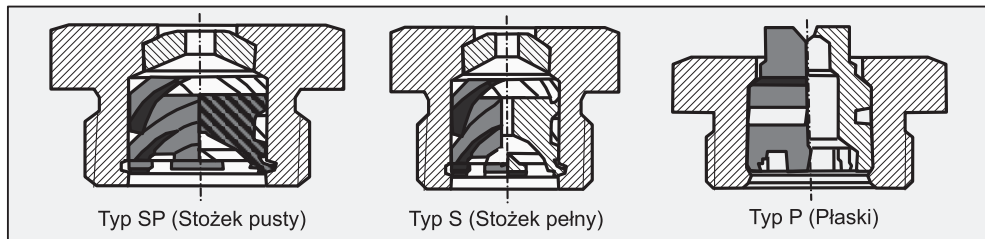
W zależności od kierunku ruchu kropeł wody w stosunku do kierunku ruchu zapyłonego gazu rozróżnia się odpylacze: współprądowe, przeciwprądowe, krzyżowe i rewersyjne. Schematy ich działania są pokazane na rys. 4.5.

Natrysk, w postaci pyłu wodnego, jest wytwarzany w dyszach hydraulicznych, spryskiwaczach sitkowych ciśnieniowych lub grawitacyjnych. Prędkość początkowa kropeł jest proporcjonalna do spadku ciśnienia w cieczy $(\Delta p)^{1/2}$.

Sprawność odpylnia i ilość zużytej wody zależy od skuteczności rozpylania, którą wyznacza wielkość kropeł. W odpylaczach mokrych bardzo istotnym zagadnieniem jest jakość i niezawodność dysz. Na rysunku 4.6 pokazano trzy typy dysz rozpylających wodę o różnych kształtach strugi: stożek pusty, stożek pełny i strumień płaski. Nominalna wydajność dysz f-my ZP Stalmet dla $p = 1$ MPa wynosi $0,1 \div 0,25$ dm³/s [4.9]. Budowa dysz stosowanych w napowietrzaniu wody, podczas jej odżelaziania lub odmanganiania, jest pokazana na rys. 12.32 i 12.33.

Rys. 4.5. Schematy odpylaczy natryskowych

Rys. 4.6. Zunifikowany typoszereg dysz zraszających f-my ZP Stalmet [4.9]

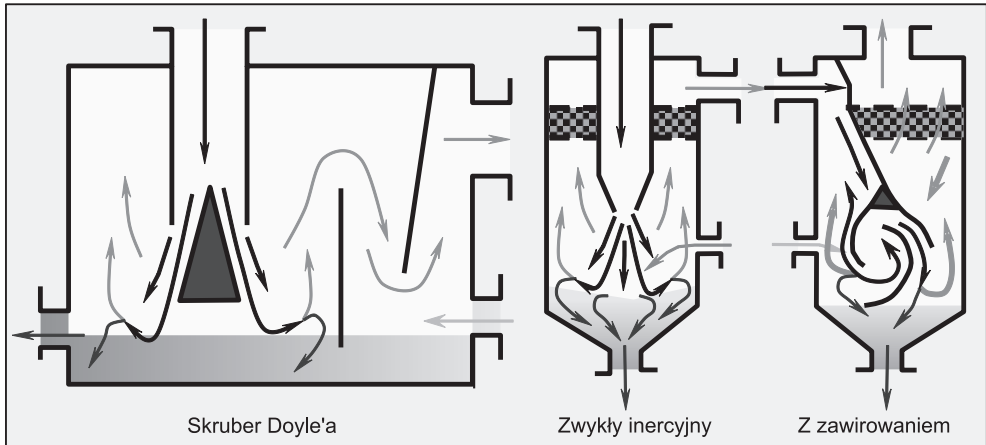
4.3.2. Mokre odpylacze inercyjne

Schematy trzech podstawowych typów mokrych odpylaczy inercyjnych są przedstawione na rys. 4.7.

Odpylanie polega na uderzeniu z dużą prędkością zapyłonego gazu w powierzchnię cieczy. Powoduje to zdyspergowanie wody i powstanie aerozolu wodno-powietrzno-pyłowego. W aerozolu tym dochodzi do koagulacji zwilżonego pyłu w większe i cięższe aglomeraty, które ulegają wytrąceniu podczas zmiany kierunku przepływu mieszaniny, podobnie, jak to odbywa się w suchych odpylaczach inercyjnych.

Parametry techniczne mokrych odpylaczy inercyjnych są następujące: minimalna prędkość przepływu odpylanego gazu $w = 15 \text{ m/s}$, wielkość kropeł $300 \div 400 \mu\text{m}$, opory przepływu gazu $\Delta p = 750 \div 1500 \text{ Pa}$, zużycie wody $Q_w = 0,03 \div 0,15 \text{ dm}^3/\text{m}^3$ gazu oraz cyrkulacja cieczy z osadem $3 \div 4 \text{ dm}^3/\text{m}^3$.

Rys. 4.7. Typy mokrych odpylaczy inercyjnych

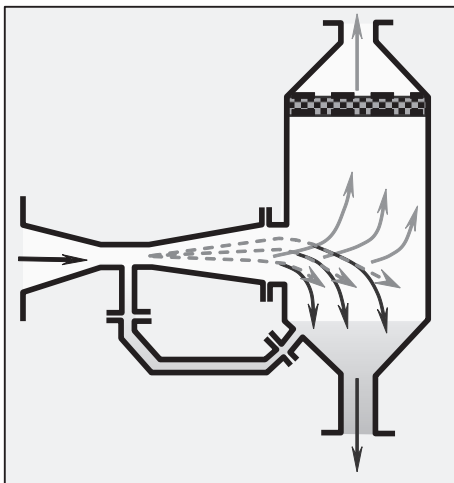
4.3.3. Skrubery Venturiego

Znane są dwa podstawowe typy skrubarów ze zwężką Venturiego: ciśnieniowo-rozpraszający (rys. 4.8) i eżektorowy (rys. 4.9).

Skruber ciśnieniowo-rozpraszający

W odpylaczu tym zapyłony gaz przepływa z dużą prędkością ($w = 45 \div 120$ m/s) przez dyszę. Zgodnie z równaniem Bernoulliego w przewężeniu dyszy, gdzie jest największa prędkość, ciśnienie spada. Wytworzone podciśnienie zasysa wodę oraz powoduje jej jednoczesne odparowanie w zapyłonym gazie.

Następnie, gdy mieszanina gazu i pary wodnej miną przewężenie dyszy, prędkość przepływu się zmniejsza a ciśnienie wzrasta. W tych warunkach dochodzi do skroplenia pary wodnej na cząsteczkach pyłu, które są zarodkami kondensacji.

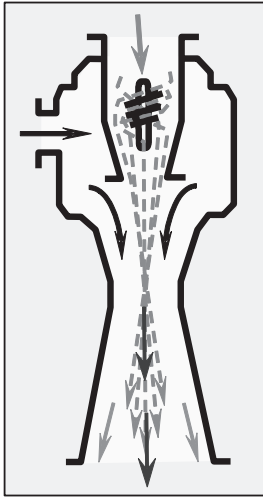
Rys. 4.8. Skruber Venturiego ciśnieniowo-rozpraszający

W dalszej części krople wody z pyłem opadają na dno skrubera, a czysty gaz po przejściu przez łącznik kropel opuszcza odpylacz.

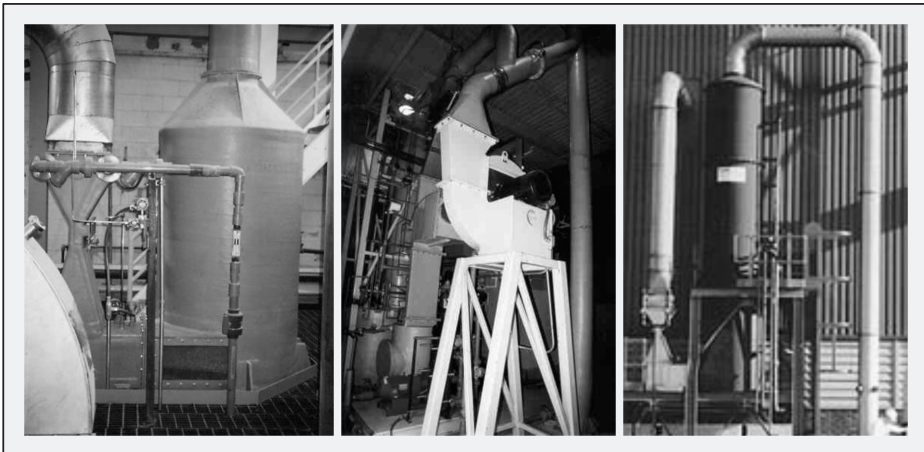
Skruber eżektorowy

W odpylaczu tym, przedstawionym na rys. 4.9, to woda o ciśnieniu $p = 0,6 \div 1,2$ MPa rozproszona jest w dyszy hydraulicznej i zasysa zapyłony gaz. Mieszanina gazu i wody ulega zawirowaniu i trafia do dyszy właściwej, gdzie zwiększa się jej prędkość i maleje ciśnienie. W tych warunkach dochodzi do dalszego odparowania wody. W dalszej części odpylacza proces jest podobny do zachodzącego w poprzednim skruberze: kondensacja wody na pyłe i jego przejście do szlamu. Woda z nad osadu jest zwracana do dalszego zraszania, a szlam jest kierowany na prasy odwadniające.

Na rysunku 4.10 pokazano przykładowe instalacje przemysłowe do odpylania z zastosowaniem skrubierów Venturiego [4.6, 4.7].

Rys. 4.9. Skrubier eżektorowy

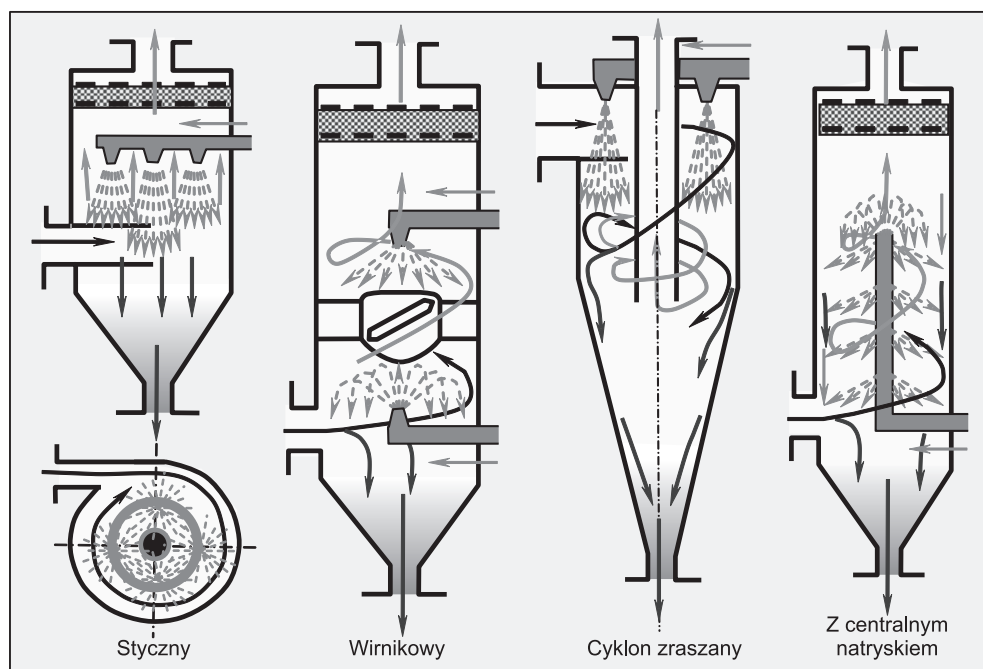

Rys. 4.10. Przykłady przemysłowych zastosowań mokrych odpylaczy Venturiego [4.6, 4.7]

4.3.4. Skrubery odśrodkowe

Typy mokrych odpylaczy odśrodkowych są pokazane na rys. 4.11.

Zasada działania mokrych odpylaczy odśrodkowych jest taka sama jak odpylaczy inercyjnych odśrodkowych suchych, a jedyna różnica polega na zwilżeniu pyłu, co powoduje jego skuteczniejsze usunięcie z zanieczyszczonego gazu [4.1].

Rys. 4.11. Typy skruberów odśrodkowych

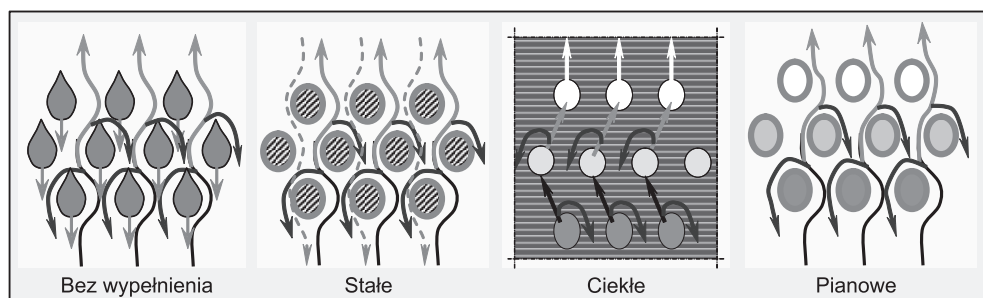
Parametry skruberów odśrodkowych są następujące: prędkość wlotowa gazu zapyłonego $w = 15 \div 45$ m/s, wielkość ziaren pyłu do $2 \div 3$ μm , $\eta > 90\%$, $\Delta p = 400 \div 1500$ Pa, zużycie wody $Q_w = 0,25 \div 1,4$ dm^3/m^3 gazu i ciśnienie rozpylania $p = 275 \div 700$ kPa.

4.4. Skrubery z wypełnieniem do odpylania i oczyszczania gazu

W odpylaczach mokrych skuteczność odpylania zależy od wielkości powierzchni kontaktu gaz-ciecz. W skruberach bez wypełnienia: natryskowych, inercyjnych i odśrodkowych rozwinięcie powierzchni uzyskuje się poprzez zdyspersję cieczy w gazie.

4.4.1. Sposoby rozwinięcia powierzchni wymiany masy

Wypełnieniem w odpylaczach mokrych może być ciecz lub złożone ciała stałego zwilżane cieczą. Zadaniem wypełnienia jest zwiększenie powierzchni kontaktu oczyszczanego gazu z cieczą płuczącą. Na rysunku 4.12 pokazano sposoby rozwinięcia powierzchni w skruberze bez wypełnienia oraz trzy sposoby realizacji tego za pomocą wypełnienia: stałego, ciekłego i pianowego.

Rys. 4.12. Sposoby rozwinięcia powierzchni kontaktu gaz-ciecz w skruberach do odpylania lub oczyszczania gazów bez wypełnienia oraz z wypełnieniem stałym, ciekłym lub pianowym

Bez wypełnienia

W skruberach bez wypełnienia w celu rozwinięcia powierzchni kontaktu w oczyszczanym gazie rozpyła się ciecz. Kropelki zdyspergowanej cieczy są omywane przez gaz i w wyniku wymiany masy składniki gazu, w postaci zanieczyszczeń zarówno stałych, jak i gazowych, przechodzą do cieczy.

Wypełnienie stałe

Są to elementy (kulki, ziarna, kształtki itd.) o możliwie dużej powierzchni, lekkie i nie przylegające do siebie. Ich złożone tworzy porowatą strukturę zraszaną od góry płynem, przez kanaliki wypełnienia przeciska się oczyszczany gaz. Im większa powierzchnia kanalików, tym większa powierzchnia kontaktu i mniejsza ilość zużywanego płynu.

Wypełnienie ciekłe

Rozwinięcie powierzchni w wypełnieniu ciekłym uzyskuje się przez zdyspergowanie pęcherzyków zanieczyszczonego gazu w cieczy. Im mniejsze będą te pęcherzyki, tym więcej i szybciej składniki gazu przenikną do cieczy.

Wypełnienie pianowe

W tym przypadku skrubier nie jest w całości wypełniony płynem. Płynu jest w nim tylko tyle, ile potrzeba do wytworzenia piany z pęcherzyków odpylanego gazu. Rozwinięcie powierzchni kontaktu gazu z płynem na powierzchni piany jest bardzo skuteczne nawet przy małej ilości zużytego płynu. Wymaga jednak stosowania środków spieniających, zmieniających napięcie powierzchniowe (detergentów, my-

deł, saponinów), które mogą stanowić zagrożenie dla środowiska, już nie powietrza, ale wody.

4.4.2. Rodzaje wypełnień stałych

Najbardziej popularnym wypełnieniem stałym są pierścienie Raschiga, Białeckiego, Tok-Pak, Pall, siodełka Intalox, pokazane na rys. 4.13.

Rys. 4.13. Rodzaje wypełnień stałych do rozwinięcia powierzchni kontaktu gazu z płynem w skrubkach, płuczkach oraz w kolumnach rektyfikacyjnych

Wypełnienia stałe przedstawione na rys. 4.13, są jedynie przedstawicielami najbardziej znanych i opatentowanych grup wypełnień, w których dominuje zróżnicowanie ich kształtu (nieregularne, cylindryczne, kuliste, siodełkowe, spiralne). W każdej z tych grup znajduje się od kilku do kilkudziesięciu różnych modyfikacji kształtów.

Wypełnienia stałe można także podzielić ze względu na materiał, z którego zostały wykonane. Najbardziej popularne materiały to: piasek, koks, trociny, ceramika, metal, szkło, tworzywa sztuczne.

4.4.3. Skrubery z wypełnieniem stałym

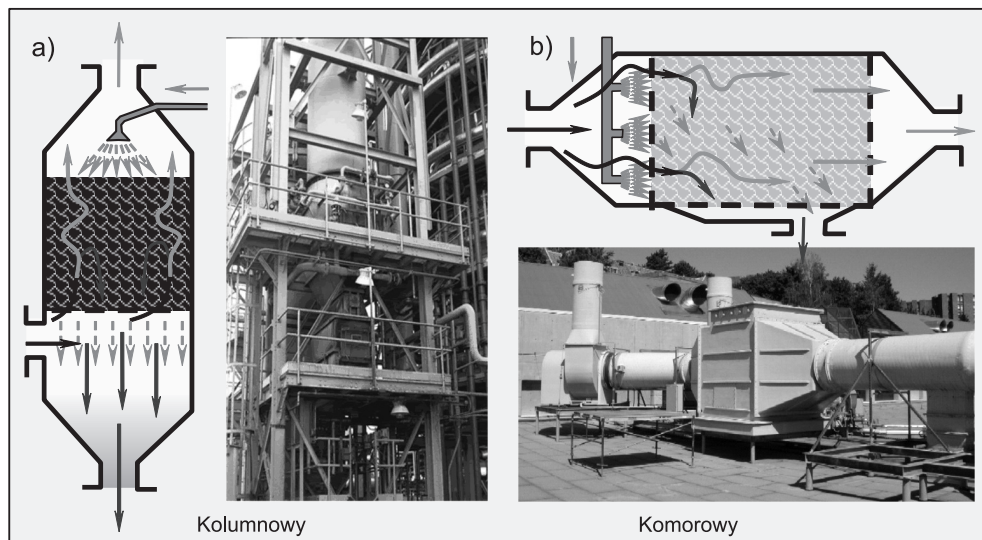
Są dwa rodzaje wypełnień stałych w skrubkach: wypełnienie nieruchome w postaci złoża spoczywającego na perforowanym dnie sitowym oraz ruchome unoszone przez płynący ku górze gaz [4.3, 4.6].

Skrubery z wypełnieniem nieruchomym

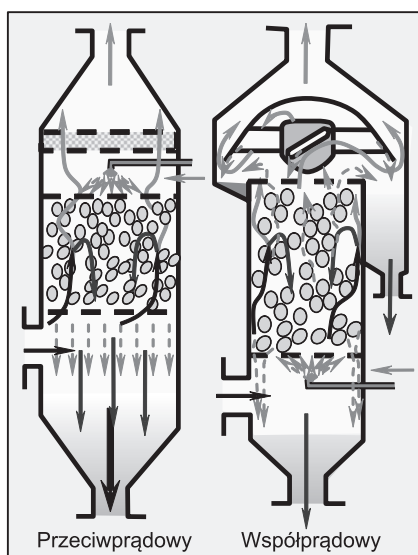
Skrubery z nieruchomym wypełnieniem mogą mieć dwa kształty: kolumnowy cylindryczny, pionowy i komorowy, prostokątny, poziomy. Schematy i widoki tych skrubków przedstawia rys. 4.14.

Skrubery z wypełnieniem ruchomym

Są dwa typy skrubków z wypełnieniem ruchomym: fluidalne ze zraszaniem przeciwpłynowym i fluidalne ze zraszaniem współpłynowym. Wypełnieniem są w nich lekkie kulki plastikowe o średnicy $d = 20 \div 50$ mm i gęstości $\rho = 100 \div 1000$ kg/m³ pełne lub puste w środku. Schematy tych skrubków są pokazane na rys. 4.15.

Rys. 4.14. Schematy i widok skruberów z nieruchomym (stacjonarnym) złożem: a) kolumnowy piono-owy, b) komorowy poziomy

Rys. 4.15. Schematy skruberów z wypełnieniem ruchomym

Charakterystyka skruberów z wypełnieniem

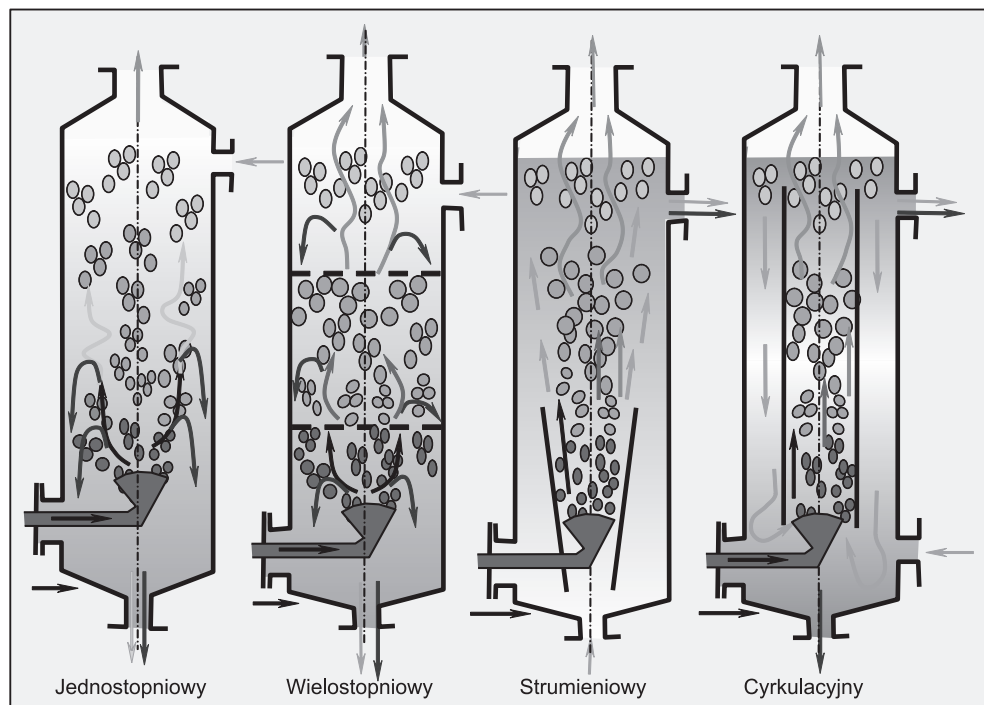
Skrubery z wypełnieniem mają podobne gabaryty jak i te bez wypełnienia, ale ich skuteczność dla pyłów o średnicy ziaren $d > 2 \mu\text{m}$ jest większa i wynosi $\eta = 80 \div 95\%$. Ich wydajność osiąga: $Q = 5 \div 20 \text{ tys. m}^3/\text{h}$, opory przepływu $\Delta p = 100 \div 500 \text{ Pa}$ i przepływ wody $Q_w = 1 \div 4 \text{ m}^3 \text{ wody}/1000 \text{ m}^3 \text{ gazu}$.

4.4.4. Skrubery z wypełnieniem ciekłym, barbotażowe i półkowe

Skrubery z wypełnieniem ciekłym są to cylindryczne pionowe zbiorniki, zwane kolumnami. Mają one wszechstronne zastosowanie jako: odpylacze, pochłaniacze (zapachów), absorbery (oczyszczające gaz z zanieczyszczeń gazowych SO_2 , NO_x , NH_3 , CO_2) Są dwa typy skrubierów z wypełnieniem ciekłym: barbotażowe – całkowicie wypełnione cieczą i półkowe, w których warstwa cieczy spływa grawitacyjnie z jednej półki na drugą.

Skrubery barbotażowe

Gaz w postaci drobnych pęcherzyków jest przepuszczany w tych odpylaczach lub pochłaniaczach przez słup cieczy. Im wyższy jest aparat i mniejsze są wymiary pęcherzyków gazu tym droga kontaktu i powierzchnia wymiany jest większa, a więc i skuteczność odpylania lub pochłaniania jest wyższa. W zależności od wzajemnego przepływu gazu i płynu rozróżnia się następujące typy skrubierów barbotażowych: jednostopniowy, wielostopniowy, strumieniowy i cyrkulacyjny. Zasada działania tych podstawowych skrubierów została przedstawiona na rys. 4.16 [4.2].

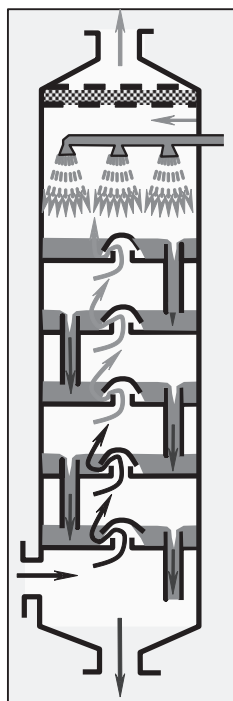

Rys. 4.16. Schematy i zasady działania podstawowych typów skrubierów barbotażowych

Skrubery półkowe

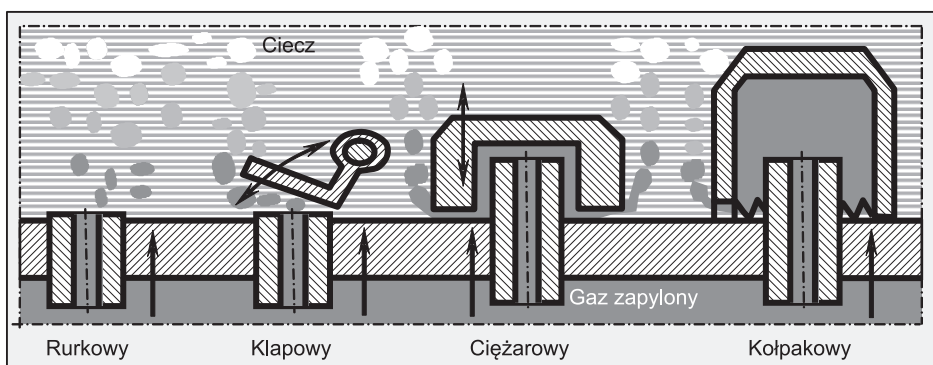
Skrubery półkowe są to cylindryczne, pionowe kolumny przedzielone w poprzek półkami. Półkami kaskadowo od góry ku dołowi przelewa się ciecz, w przeciwną

dzie do płynących ku górze gazów. Są one częściej stosowane do usuwania zanieczyszczeń gazowych SO_x , NO_x , CO_x , niż do odpylania. Schemat skrubera półkowego z bocznym przelewem cieczy i centralnym zaworem przepuszczającym gaz przedstawia rys. 4.17. W rzeczywistości, zamiast jednego zaworu, jest ich kilkadziesiąt na każdej półce, które są w tym celu perforowane.

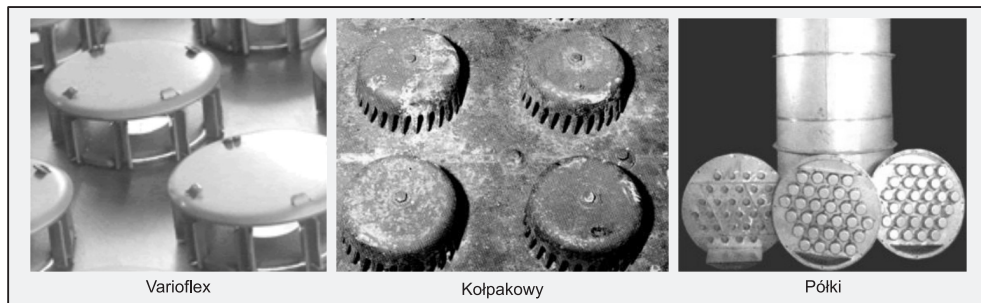
Rys. 4.17. Skruber półkowy

Rodzaje zaworów, umieszczonych w otworach tych półek, które przepuszczają gaz w postaci pęcherzyków, a zatrzymują ciecz, są przedstawione na rys. 4.18 i rys. 4.19.

Rys. 4.18. Rodzaje zaworów w półkach sitowych skrubierów

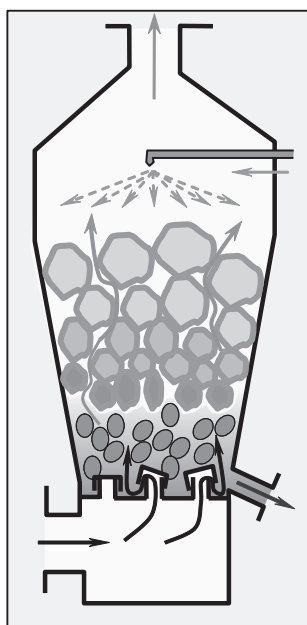

Rys. 4.19. Widok zaworów w półkach skruberów oraz półki f-my Sathe Engineering Co.Pvt. Ltd [4.5, 4.8]

Parametry techniczne skruberów półkowych są następujące: objętościowe natężenie przepływu gazu $Q = 5 \div 40$ tys. m^3/h , skuteczność odpylania $\eta = 90\%$ ($d \geq 1 \mu\text{m}$), opory przepływu $\Delta p = 1100 \div 1900$ Pa i zużycie wody $Q_w = 0,1 \div 0,5$ m^3 wody/ 1000 m^3 gazu.

4.4.5. Skrubery pianowe

W skruberach pianowych zanieczyszczony gaz jest tłoczony przez zawory, umieszczone w dnie sitowym, do płynu ze środkiem spieniającym. Mogą to być zawory takie, jak na rys. 4.18 i rys. 4.19. Zdyspergowany w postaci pęcherzyków gaz tworzy pianę, przez którą przeciska się oczyszczany gaz. Do błonki piany pył przykleja się z dwóch stron: od wewnątrz i od zewnątrz pęcherzyka. Przy dużym stężeniu pyłu w ciekłej błonce zmienia się jej napięcie powierzchniowe i pęcherzyki pękają. Szlam

Rys. 4.20. Schemat i zasada działania skrubera pianowego

powstały z pyłu jest odprowadzany dolnym króćcem, umieszczonym nad dnem sitowym. Uwolniony gaz z pękniętych pęcherzyków jest zraszany zregenerowanym, zawracanym płynem i ponownie ulega spienieniu i dalszemu oczyszczaniu, tak jak to pokazano na rys. 4.20.

Płuczki pianowe charakteryzują się: wysoką skuteczność odpylania do $\eta = 95\%$, dla pyłów o średnicy d od 1 do kilku mikrometrów, małym zużyciem wody $Q_w = 0,1 \div 1 \text{ m}^3/1000 \text{ m}^3$, ale również dużymi oporami przepływu $\Delta p \geq 2000 \text{ Pa}$, które wymagają stosowania wentylatorów o większej mocy.

4.5. Podsumowanie

Odpylanie mokre jest bardziej rozbudowanym technicznie i technologicznie procesem niż odpylanie suche. Korzysta ono z niektórych takich samych mechanizmów rozdziału, jak: grawitacja i inercja. Nie stosuje się w nim jednak mechanizmów związanych z oddziaływaniem elektromagnetycznym oraz z filtracją. W zamian w odpylaniu mokrym wykorzystuje się zjawiska związane z hydrodynamiką i termodynamiką.

W odpylaniu mokrym, proces odpylania właściwego jest poprzedzony wymieszaniem zanieczyszczonego gazu z płynem, którego rola sprowadza się do: koagulacji drobnych i lekkich cząsteczek pyłu w duże i cięższe aglomeraty, łatwiejsze wówczas do oddzielenia.

Skuteczność odpylania mokrego zależy od wielkości powierzchni kontaktu zanieczyszczonego gazu ze zraszającym płynem. W celu zwiększenia tego kontaktu stosuje się:

- rozpylenie cieczy w oczyszczanym gazie (odpylacze bez wypełnienia),
- barbotaż lub spienienie gazu w cieczy (odpylacze z wypełnieniem ciekłym),
- zraszanie złoża z materiału o dobrze rozwiniętej powierzchni (odpylacze z wypełnieniem stałym).

W porównaniu z odpylaczami suchymi mokre charakteryzują się następującymi zaletami i wadami:

Zalety:

- możliwość odpylania gazów z ich jednoczesnym chłodzeniem (gazy spalinowe);
- możliwość oddzielania nawet koloidalnych pyłów oraz pyłów o właściwościach wybuchowych;
- oprócz odpylania możliwość jednoczesnej absorpcji niektórych zanieczyszczeń gazowych (NO_x , SO_2 , CO_2 itd.); dzięki tej zaletie środek ciężkości przemysłowych zastosowań tych urządzeń przesunął się, z kierunku odpylania, w kierunku oczyszczania gazów (rys. 3.13), gdzie występują jako kolumny lub płuczki absorpcyjne.

Wady:

- przechodzenie zanieczyszczeń z gazu do płynu i związane z tym trudności z gospodarką ściekową,

- duże koszty eksploatacyjne,
- duże zużycie wody $0,1\div 4 \text{ m}^3/1000 \text{ m}^3$ gazu (nie dotyczy pianowych).

Bibliografia

- 4.1. Hupka J., Aranowski R., Dąbrowski B., Bokotko R., Potential of ASH technology for protection against chemical and biological attacks, IEEE International Conference on Technologies for Homeland Security and Safety, TEHOSS 2005, September 28-30, 2005, Gdansk, 503÷508, 2005.
- 4.2. Bubble cups on tray, http://www.cp.umist.ac.uk/SBL/Module1/Column/distillation_column_history.htm (dostępne 10.05.2011).
- 4.3. Crossflow and Vertical Flow Packed Bed Scrubbers for Acid, Caustics, Metal Finishing, <http://www.tri-mer.com/pdf-fieles/product-catalog.pdf> (dostępne 07.02.2015).
- 4.4. Exhaust Gases Scrubbed and Monitored, Skrubery z wypełnieniem, <http://www.nar-chem.com/environmental.html> (dostępne 07.02.2015).
- 4.5. Sathe Engineering Co.Pvt. Ltd, <http://www.indiamart.com/satheengineering/> (dostępne 07.02.2015).
- 4.6. Venturi scrubber, <http://www.iwi-systems.com/tourpic0.html> (dostępne 07.02.2015).
- 4.7. Wet Venturi scrubber, <http://slyinc.com/wet-scrubbers/venturi-wet-scrubber/> (dostępne 07.02.2015).
- 4.8. Zawory typu Varioflex, http://www.koch-glitsch.com/koch/products/varioflex_trays.asp (dostępne 10.05.2011).
- 4.9. Zunifikowany typoszereg dysz zraszających, f-my ZP Stalmet, <http://www.zpstalmet.pl/index.php?section=2&id=61> (dostępne 07.02.2015).